

Голові разової спеціалізованої вченої ради
ДЗВО «Університет менеджменту освіти»,
доктору психологічних наук, професору
О. І. Бондарчук

ВІДГУК

**офіційного опонента, докторки психологічних наук, професорки,
професорки кафедри психології особистості та соціальних практик
факультету психології, соціальної роботи та спеціальної освіти
Київського столичного університету імені Бориса Грінченка
Столярчук Олесі Анатоліївни
на дисертаційне дослідження Дафни Шарон Максимов
«Психологічні особливості трансформації травмівних переживань
молодших школярів засобами Хібукі-терапії»,
представлену на здобуття наукового ступеня
PhD у галузі психології, спеціальність 053 Психологія**

Актуальність теми дисертаційного дослідження. Сучасна Україна переживає глибоку соціальну і гуманітарну кризу, спричинену війною, внутрішніми переміщеннями населення, втратою близьких, тривалим перебуванням у стані невизначеності та стресу. Ці чинники особливо гостро позначаються на психічному стані дітей, зокрема молодших школярів, які є найменш захищеними перед викликами війни. Їхній вік характеризується недостатньо сформованими механізмами емоційного саморегулювання, обмеженими когнітивними ресурсами для усвідомлення й інтерпретації подій, а також глибокою залежністю від дорослого оточення. Усе це робить дітей цієї вікової категорії надзвичайно вразливими до психотравмівних впливів.

Водночас українська система психологічної допомоги перебуває в активній трансформації, зростає потреба у впровадженні інноваційних, культурно адаптованих, емоційно безпечних методів терапевтичної підтримки дітей. Ідея використання Хібукі-терапії як засобу трансформації травмівних переживань набуває особливого значення в цьому контексті. Метод базується на символічній взаємодії дитини з м'якою іграшкою-

собакою (Хібукі), яка виконує роль об'єкта перенесення, емоційного контейнера та засобу невербального самовираження. Така терапія є зрозумілою, прийнятною для дитини, не викликає опору й дає змогу м'яко опрацьовувати складні емоції.

Актуальність дослідження також зумовлена недостатнім науковим опрацюванням проблематики Хібукі-терапії в українському академічному просторі. Попри її популярність у практичній психології, зокрема в роботі з дітьми в умовах війни, на сьогодні відсутні системні емпіричні дослідження ефективності цього методу саме в українських реаліях. Тому наукове осмислення механізмів, динаміки та результативності Хібукі-терапії у роботі з молодшими школярами заповнює важливу прогалину у вітчизняній науці.

Таким чином, обрана тема дисертації не лише відповідає актуальним потребам часу, а й слугує внеском у розвиток гуманістично орієнтованої дитячої психології, спрямованої на збереження та відновлення психічного здоров'я наймолодших представників нашого суспільства в умовах травмівного досвіду. Її практична значущість, наукова новизна та соціальна цінність не викликають сумнівів.

Ступінь обґрунтованості наукових положень і висновків, сформульованих у дисертації. Дисертаційне дослідження, присвячене проблемі трансформації травмівних переживань дітей молодшого шкільного віку засобами Хібукі-терапії, вирізняється належною науковою обґрунтованістю, чіткою структурованістю й внутрішньою логічною послідовністю на всіх етапах його реалізації. Від етапу формулювання наукової проблеми та визначення актуальності теми, до викладення змісту розділів та формулювання висновків – дослідження відзначається логічною цілісністю й науковою виваженістю.

Авторка вміло поєднує теоретичний аналіз із практичною реалізацією дослідницького задуму. Усі положення, викладені в роботі, підтверджуються результатами емпіричного дослідження, проведеного з дотриманням етичних та науково-методичних вимог. Представлена авторська програма Хібукі-терапії демонструє продуману структуру, націлену на системну роботу

відповідно до ключових сфер трансформації травмівних переживань молодших школярів, що опинилися в умовах війни та пережили різні травмівні події.

Результати, одержані в дослідженні, належним чином статистично опрацьовані, інтерпретовані відповідно до сучасних уявлень у галузі дитячої психології, травматерапії та психокорекції. Висновки дисертаційної роботи чітко відповідають сформульованим завданням, підтверджують гіпотезу дослідження й можуть бути застосовані як у подальших наукових розробках, так і в практиці психологічного супроводу дітей, які зазнали впливу травматичного досвіду.

Оцінка змісту дисертації та її завершеності у цілому. Структура дисертаційної роботи є логічно виваженою й охоплює анотацію, вступ, три розділи, висновки до кожного з них, загальні висновки, репрезентативний список використаних джерел, а також інформативні додатки.

У вступі дисертації висвітлено актуальність і ступінь наукової розробленості досліджуваної проблематики, чітко окреслено мету, завдання, об'єкт і предмет дослідження, сформульовано положення щодо наукової новизни та практичного значення отриманих результатів, а також наведено інформацію про їх апробацію та впровадження в практику.

У подальших розділах дисертації логіка викладу матеріалу розгортається відповідно до завдань дослідження. Зокрема, результати теоретичного аналізу наукових джерел відповідно до першого та другого завдань дослідження презентовано в першому розділі дисертації «Теоретико-методологічні засади дослідження травмівних переживань молодших школярів та їх трансформації засобами Хібукі-терапії». У цьому контексті авторкою було окреслено провідні наукові підходи до вивчення травмівних переживань (психоаналітичний, психодинамічний; когнітивно-біхевіористський; культурно-історичний; діяльнісний; клінічний; наративний; генетичний; суб'єктно-вчинковий та комплексний). Обґрунтованим виглядає вибір дисертантки на користь психоаналітичного підходу як теоретичної основи глибинного аналізу психотравматичного

досвіду, а також залучення комплексного підходу, що дало змогу поліаспектно охопити теоретико-методологічне підґрунтя дослідження. Особливо цінною у межах реалізації другого завдання є, на наш погляд, теоретична модель трансформації травмівних переживань дитини засобами Хібукі-терапії у сукупності змін у когнітивно-рефлексивній, емоційно-афективній, мотиваційно-поведінковій та фізично-соматичній сферах, які сприяють конструктивному розвитку особистості, підтриманню її психічного й психологічного здоров'я в умовах стресу, травматичного досвіду або нестабільного середовища.

У другому розділі дисертаційного дослідження «Емпіричне дослідження психологічних особливостей травмівних переживань молодших школярів» презентовано результати реалізації третього завдання дисертаційного дослідження, що загалом підтвердили теоретичні припущення авторки щодо високого рівня вираженості травматичних переживань у значної частини дітей молодшого шкільного віку. При цьому виявлено низку особливостей переживань залежно від статі, віку, локації та інших характеристик молодших школярів, що, в свою чергу, актуалізують нові дослідження, спрямовані на виявлення можливих причин констатованих особливостей, а також доцільності їх урахування в процесі забезпечення конструктивної трансформації травмівних переживань досліджуваних.

Суттєвим методологічним досягненням є використання адекватного валідного та надійного психодіагностичного інструментарію, як відомих методик, так і модифікованих і авторського опитувальника для вивчення психологічних особливостей травмівних переживань молодших школярів.

Третій розділ дисертації «Хібукі-терапія як засіб трансформації травмівних переживань молодших школярів у формуальному експерименті» представляє результати реалізації четвертого завдання дослідження. Особливу увагу привертає система принципів, теорій і підходів, що лягли в основу організації формуального експерименту, спрямованого на подолання травмівних переживань молодших школярів із використанням Хібукі-терапії, що знайшли своє відображення у реалізації відповідної програми. При чому

важливого значення набуває спрямування роботи у двох напрямках: безпосередня робота з дітьми молодшого шкільного віку, а також з їхніми батьками. Аналіз результатів впровадження авторської програми продемонстрував її високу ефективність у напрямі конструктивної трансформації травмівних переживань дітей молодшого шкільного віку, що, у свою чергу, підтвердило ефективність Хібукі-терапії як інноваційного психокорекційного підходу.

Висновки дисертаційного дослідження узагальнюють основні результати теоретичного аналізу та емпіричної перевірки, здійснені авторкою, демонструють рівень досягнення поставлених цілей і завдань, а також окреслюють можливі напрями подальших наукових пошуків у контексті обраної тематики.

Загалом дисертація Дафни Шарон Максимов вирізняється високим рівнем наукового опрацювання відповідно до чинних академічних стандартів. Здобувачка виявила наукову самостійність у постановці та розробленні актуальної проблеми, здійснила комплексний теоретичний аналіз предметного поля дослідження й отримала значущі наукові результати, які відзначаються новизною, концептуальною глибиною та мають вагоме теоретичне й практичне значення для сучасної психологічної науки та практики.

Наукова новизна та достовірність наукових положень, обґрунтованих за результатами дослідження. Представлене дослідження має вагоме значення для розвитку дитячої психології, зокрема в контексті вивчення та подолання психотравматичного досвіду дітей молодшого шкільного віку. Наукова новизна дисертаційної роботи полягає, насамперед, у створенні авторської структурно-функціональної моделі конструктивної трансформації травмівних переживань, яка охоплює чотири ключові сфери психіки: когнітивно-рефлексивну, емоційно-афективну, мотиваційно-поведінкову та фізично-соматичну. Такий комплексний підхід дозволяє по-новому осмислити динаміку психічної адаптації дітей у кризових ситуаціях.

Особливу наукову цінність становлять емпірично встановлені особливості переживання травмівних подій молодшими школярами, які залежать від низки важливих факторів: вікових і статевих (гендерних) характеристик, соціального контексту (зокрема, статусу переміщення у зв'язку з війною), кількості дітей у родині, а також суб'єктивної оцінки дитиною поточної ситуації. Такий підхід дозволяє глибше зрозуміти індивідуальні варіанти реакцій на травматичний досвід та чинники психологічної вразливості чи стійкості.

Достовірність одержаних результатів підтверджується ретельною розробкою й апробацією діагностичного інструментарію (зокрема, авторського опитувальника «Спогади про травматичну подію» та модифікованого опитувальника для дослідження реакцій молодших школярів на стрес, пов'язаний із війною), а також ефективністю авторської психологічної програми Хібукі-терапії, що доведено через результати її впровадження у практиці психологічної допомоги.

Значення отриманих дослідницьких результатів для науки і практики освітньої діяльності. Результати дисертаційного дослідження мають значне теоретичне й практичне значення як для розвитку психологічної науки, так і для вдосконалення освітнього процесу та психолого-педагогічної підтримки дітей молодшого шкільного віку. Теоретична цінність дослідження полягає в тому, що воно розширює наукові уявлення про природу, динаміку та механізми переживання і трансформації психотравматичних подій дітьми, вводячи в обіг нові категорії, поняття та аналітичні підходи. Запропонована структурно-функціональна модель трансформації травмівних переживань дозволяє не лише краще зрозуміти складний феномен психічної травми, а й визначити орієнтири для її подолання в контексті дитячого розвитку.

У прикладному вимірі отримані результати мають важливе значення для практичної психології, психотерапії, освіти та соціальної роботи. Розроблена та апробована програма Хібукі-терапії є ефективним інструментом для надання психологічної допомоги дітям, які зазнали впливу

воєнних дій, втрати, евакуації чи інших травматичних подій. Дослідження також має значення для підготовки майбутніх фахівців у галузі психології, педагогіки, спеціальної освіти, оскільки воно окреслює нові підходи до роботи з психічною травмою в дитячому віці та формує професійну компетентність у сфері кризової психологічної допомоги.

Таким чином, здобуті результати не лише сприяють поглибленню наукових знань, а й мають реальну прикладну цінність, особливо в умовах зростання потреб у психологічній підтримці дітей у кризових життєвих обставинах.

Повнота висвітлення основних наукових результатів у публікаціях.

Кількісні та якісні показники наукових публікацій, що відображають результати дисертаційного дослідження, відповідають встановленим вимогам та свідчать про належний рівень апробації основних положень роботи. Загалом зміст дисертації висвітлено у 17 наукових публікаціях, серед яких: 4 статті, опубліковані у фахових наукових виданнях України, включених до переліку, затвердженого МОН України; 1 стаття – у журналі, що входить до наукометричної бази Scopus; 1 публікація – у міжнародному науковому періодичному виданні; 7 – у матеріалах та тезах науково-практичних конференцій; 4 – в інших виданнях. Аналіз змісту зазначених публікацій свідчить про достатню повноту викладу в них основних положень дисертації.

Відсутність порушень академічної доброчесності. У процесі аналізу дисертаційного дослідження порушень принципів академічної доброчесності не виявлено. У тексті роботи наявні належні бібліографічні посилання на всі використані джерела, що стосуються як теоретичної бази дослідження, так і емпіричних матеріалів, які не є авторськими напрацюваннями. Це свідчить про добросовісне ставлення авторки до питань інтелектуальної власності та наукової етики. Дотримання академічної доброчесності також підтверджується результатами перевірки дисертаційного рукопису Дафни Шарон Максимов в автоматизованій системі виявлення плагіату «Plagiarism».

Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації. За загальної позитивної оцінки дисертаційного дослідження Д. Шарон

Максимов слід висловити зауваження й побажання до окремих положень дисертації.

1. Потребує глибшого розкриття співвідношення понять «конструктивна» та «деструктивна» трансформація травмівних переживань, що були презентовані в теоретичній моделі дисертантки.

2. Варто було б більш детально висвітлити психологічні механізми, що зумовлюють специфіку переживання травмівних подій особистістю.

3. У дисертації виявлені вікові особливості травмівних переживань молодших школярів різної статі. Разом з тим залишається незрозумілим, як саме виявлені особливості враховані на етапі формувального експерименту.

4. Авторка роботи вказує, що під час Хібукі-терапії можуть використовуватися додаткові інструменти і методи (нейрографіка, ліплення, ізотерапія, пісочна юнгіанська терапія, терапія глиною тощо), що обираються індивідуально для кожної дитини, відповідно до потреб, які визначаються під час психодіагностики стану дитини. Варто було б, на наш погляд, детальніше розкрити цей аспект надання психологічної допомоги.

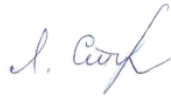
Зазначені побажання й зауваження не зменшують теоретичне та практичне значення проведеного дослідження, його цілісність й наукову новизну, й можуть розглядатися як перспективні лінії подальших досліджень.

Загальний висновок

Актуальність теми, самостійність та завершеність дисертаційного дослідження, наукова новизна, теоретичне та практичне значення отриманих результатів дають підстави для такого загального висновку. Дисертаційна робота «Психологічні особливості трансформації травмівних переживань молодших школярів засобами Хібукі-терапії» відповідає галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки, спеціальності 053 Психологія, вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 р. № 261, пп. 6, 7, 8 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування

рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 (зі змінами), а її авторка – Дафна Шарон Максимов заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії (PhD) зі спеціальності 053 «Психологія».

Офіційний опонент –

докторка психологічних наук, професорка,
професорка кафедри психології
особистості та соціальних практик
факультету психології, соціальної роботи
та спеціальної освіти Київського
столичного університету імені Бориса
Грінченка

О. А. Столярчук